

ÉRETTSÉGI VIZSGA • 2020. október 26.

GYAKORLATOSSZÍNÉSZ- ISMERETEK

KÖZÉPSZINTŰ ÍRÁSBELI VIZSGA

JAVÍTÁSI-ÉRTÉKELÉSI ÚTMUTATÓ

EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA

Útmutató a vizsgázók teljesítményének értékeléséhez

- A válaszokra csak a javítási-értékelési útmutatóban megadott pontszámok, illetve részpontszámok adhatóak.
- A megadott pontszámok további bontása csak ott lehetséges, ahol erre külön utalás található.
- A hiányzó válasz minden esetben 0 pont.
- Az értékelő tanár a dolgozatban jelölje és pontozza a nevek és a szakkifejezések helyesírási hibáit, 5 hiba esetén 1 pont kerüljön levonásra a két feladatsor összesített pontszámából.
- Amennyiben a vizsgázó a feladatban előírtnál több választ ír, akkor az első (megadott számú) megoldást kell figyelembe venni.
- Az egyszerű, rövid választ igénylő feladatok esetén, a javító tanár az útmutatóval lényegében egyező tartalmú választ értékelheti pontokkal. A javítási-értékelési útmutatótól eltérő megfogalmazású, tartalmában helyes válasz is elfogadható, pontozható.
- A szöveges (kifejtendő) feladatok esetén, a meghatározott értékelő szempontok alapján, a tartalom arányában, a pontszám bontható. A javítási-értékelési útmutató tartalmi elemeitől eltérő, valamennyi helytálló válasz elfogadható, pontozható (helytálló tartalmi elemenként 1 pont adható)! Az így kialakult pontszámok csak egész pontok lehetnek.
- A pontszámok összeszámlálását követően, a teljes feladatsor végén, egész pontszámra történő, felfelé kerekítés szükséges.

EGYSZERŰ RÖVID VÁLASZT IGÉNYLŐ FELADATOK

1. Fogalmak magyarázata, hozzárendelése korhoz, területhez

Fejtsse ki röviden az alábbi fogalmakat!

Fogalmanként, két helytálló állítás esetén 1 pont; összesen 6 pont adható.

Szimultán színpad	<ul style="list-style-type: none"> • A középkori vallásos színjátszással elterjedő, több játéktér párhuzamos működtetését biztosító színpadtípus. • Főként német nyelvterületen a tucatnyi egymással szemben felállított emelvényből (loca) kialakított térbeli szimultán színpad vált elfogadottá • A francia vallásos színjátszást ennek síkbeli formája jellemezte, ahol a játékhöz szolgáló emelvényeket, később bódékat, hosszanti tengely mentén sorakoztatták egymás mellé.
Abszurd dráma	<ul style="list-style-type: none"> • Bohócokat, torz alakokat léptettek fel az 1950-es években színpadra kerülő abszurd drámák, s paradox módon, a kommunikáció lehetetlenségét példázzák. • Alapvető eszközzé vált szerzőinél (pl. S. Beckett, E. Ionesco) a nyelvi paródia és a szójáték, valamint a kifejezőeszközeiben korlátozott, bábszerű drámai alak. • Képzeltbeli jelenségek, és azok kapcsolatai uralják az abszurd drámát. Dramaturgiája sajátos partitúra szerint szerveződik, amely a témák ciklikus visszatérésére, a tragikus és komikus elemek egyidejűségére, a cselekmény, a jellem, a motiváció hiányára, valamint múltjukat vesztett és jövőtlen antihősök szerepeltetésére épül
Passiójáték	<ul style="list-style-type: none"> • A középkori misztériumjáték legismertebb válfaja, vallásos, liturgikus színjátéktípus, amely dramatikus módon jeleníti meg Krisztus szenvedéstörténetét és halálát • A műfaj fénykora a késő középkorra esett, a 14. századtól éli virágkorát az európai színjáték hagyományban. A városi polgárság az előadásokat pompás külsőségekkel rendelkező látványos tömegdrámává alakította. • A magyar irodalomban a barokk időszakában volt népszerű a passiójáték.
Globe Színház	<ul style="list-style-type: none"> • A Londonban – 1599-ben – épült színház W. Shakespeare nevéhez kötődik. A drámaíró építette színésztársulatával, a Lordkamarás Embereivel közösen, ám az épület 1613-ban leégett. • Szerkezetét illetően, egy 30 méter átmérőjű, felül nyitott faépítmény volt, amely kívül poligon, belül pedig kör alaprajzot követett, s 3000 néző befogadására volt alkalmas. • A színpadot három oldalról vette körül a nézőtér, a negyedik oldalon pedig egy helység ("tiring house") volt, ahol a színészek jelmezeket váltottak. A színházban nem használtak világítást, a természetes napfény szolgálta ezt a célt.

Hármas egység	<ul style="list-style-type: none"> • Az arisztotelészi drámaelmélet fogalma, a színpadi tér, idő, valamint cselekmény egységén alapuló ún. zárt drámaszerkezet • A francia klasszicizmus idején (17. század) drámaszerkesztési alapelveként, szabályként érvényesült, N. Boileau: Ars Poetica c. tankölteménye (1674) fogalmazza esztétikai elvárássá • Fontos dramaturgiai eszköze a modern drámának is (pl. Ibsen, Miller, O'Neill).
Befogadó színház	<ul style="list-style-type: none"> • Az előadó-művészet, ezen belül a színházművészet egyik jellemző szervezeti formája • Az előadások bemutatására alkalmas játszóhellyel rendelkező, önálló társulat nélküli színház. • Műsorát kész produkciók befogadására alapozza

2. Jelentős alkotók életművének jellemzése

Válassza ki a felsorolt, lehetséges válaszelemek közül azokat, amelyek a megjelölt szerzőkre vonatkoznak! Soronként egy-egy választ írjon! Vegye figyelembe, hogy nem mindegyik válaszelem rendelhető a megjelölt szerzők mellé!

Szempontonként 0,5 pont, amennyiben helytálló tartalmi elem szerepel, szerzőnként 2 pont adható; összesen 6 pont adható

a) Anton Pavlovics Csehov

Jelentős drámai mű	Sirály
Keletkezés időpontja	1896
Téma	a művészet rendhagyó formái
Dramaturgiai jellegzetesség	színház a színházban

b) Vörösmarty Mihály

Jelentős drámai mű	Csongor és Tünde
Keletkezés időpontja	1830
Téma	romantikus szerelem
Dramaturgiai jellegzetesség	drámai költemény

c) Bertolt Brecht

Jelentős drámai mű	Kurázszi mama és gyermekei
Keletkezés időpontja	1939
Téma	példázat a háborúról
Dramaturgiai jellegzetesség	elidegenítő effektusok

3. Művek és szereplők felismerése, egymás mellé rendelése

Jellemezze röviden az alábbi alakok szerepét, jelezze az érintett darab címét, szerzőjét, műfaját!

Válaszelemenként 0,5-0,5 pont, szereplőnként 2 pont, összesen 6 pont adható

a) Az őrnagy

A mű címe: Tóték

A mű szerzője: Örkény István

A dráma műfaja: groteszk tragikomédia

A szereplő jellemzése: A frontszolgálatától meggyengült idegzetű tiszt megjelenése egyre elhatalmasodó ésszerűtlenséget teremt a címszereplők idilli, falusi létezésében. Az irracionális arányt öltő cselekvés, a dobozolás kezdi uralni, majd forgatja fel a család mindennapjait. Létüket lassan felfalja az Őrnagy által rájuk kényszerített sziszüphoszi munka. Tóték fokozatosan kerülnek egyre kiszolgáltatottabb helyzetbe, és - Gyula fiuk érdekében - egyre kevésbé mernek ellenszegülni az Őrnagy akaratának, aki önérzetesen használja ki hatalmi helyzetét. Diktatórikus vezérként szabja át a család létfeltételeit, ám Tót groteszk és kései lázadása pusztulásához vezet.

b) Dorine

A mű címe: Tartuffe

A mű szerzője: Molière

A dráma műfaja: vígjáték

A szereplő jellemzése: Szobalány Orgon házában. Kezdeti ellensége volt a házba befurakodott képmutatónak, s amikor megtudta, hogy az elvakult apa hozzá akarja kényszeríteni a lányát, cselekvésre szánja magát. Békét teremt Mariane és vőlegénye, Valér között, amikor a válságos helyzet és a tehetetlenség érzése civakodást kelt köztük. A régi komédiák tipikus figurája, akit nem kötnek gazdái előítéletei, csak szívére s természetes eszére hallgat, véleményét kendőzetlenül kimondja, amikor – a szerzői vélemény képviselőjeként – az érzelmek jogát hirdeti.

c) Gertrudis

A mű címe: Bánk Bán

A mű szerzője: Katona József

A dráma műfaja: tragédia

A szereplő jellemzése: Gőgös, kemény, a meráni házból származó uralkodó asszony, akinek becsvágya, hogy az ország feletti hatalom valódi birtokosa legyen. Megrója öccsét, Ottót, amikor az megvallja neki vágyakozását Melinda után, de közvetve bátorítja is, szemére hányva, hogy egy magyar asszony erénye kifog rajta. Az erőszakban közvetlenül nem bűnös. Elbizakodottsága, valamint az, hogy a vérig sértett Bánkkal szemben továbbra is a gúny és fölény hangját használja, végső soron, okozója lesz tragikus halálának.

4. Színháztörténeti korok, drámai művek, alkotók összekapcsolása

A táblázat kiegészítésével kapcsolja össze az alább felsorolt drámai műveket keletkezési idejükkel és a képviselt stílusiránnyal, drámatípussal!

Helyes válaszsoronként 1 pont; összesen 6 pont adható.

Dráma	Keletkezés	Drámatípus, műfaj
Az ember tragédiája	1860	romantikus drámai költemény
Liliom	1909	külvárosi legenda
Csirkefej	1986	naturalista tragédia
Godot-ra várva	1949	abszurd színmű
Hamlet	1601	reneszánsz tragédia
Liliomfi	1849	romantikus vígjáték

5. Ok-okozati összefüggés felismerése, megkülönböztetése a dramaturgia területén

Az alábbi részlet alapján határozza meg a mű szerzőjét és címét, valamint a jelenet szerepét a mű dramaturgiai szerkezetében!

Helytálló válaszonként 1-1 pont; összesen 6 pont adható.

a) Szerző és mű: W. Shakespeare: Hamlet

A szövegrészlet dramaturgiai szerepe: Hamlet atyja, az elhalt király, szelleme elárulja Hamletnek, hogy testvére, Claudius mérgezte meg őt. A gyilkos álmában lepte meg, s szörnyű kínok között, bűnbocsánat nélkül kellett elhagynia földi életét. A Szellem felszólítja Hamletet, bosszulja meg őt. A jogos bosszú parancsa egyszerre megváltoztatja Hamletnek a többi szereplőhöz kapcsolódó viszonyrendszerét, ekképpen elindítja a darab bonyodalmát, így a mű dramaturgiai alaphelyzetének tekinthető.

b) Szerző és mű: Madách Imre: Az ember tragédiája

A szövegrészlet dramaturgiai szerepe: Lucifer szavai a Pálmafás vidéken hangoznak el, a mű III. színében. Álmodást bocsájt a tudásra szomjazó emberpárra, s ezzel kezdetét veheti az évezredek átívelő, – különböző eszméket valló – történeti korokat felidéző utazásuk, amely az utópisztikus jégvidéki tájon ér végére. A nyitó keretszínnek lezárásaként megfogalmazódó szöveg a történeti színek dramaturgiai kiindulópontjául szolgál.

c) Szerző és mű: Örkény István: Tóték

A szövegrészlet dramaturgiai szerepe: A mű drámai végkifejletét idézi a szöveg, mikor Tót, sajátosan tragikomikus módon tesz rendet a feje tetejére fordult világban. Feleségével, Mariskával folytatott záró dialógusa arról árulkodik, hogy az újra dobozolni vágyó Örnagyot a kertbe kísérte, és precízen, négy egyenlő darabra vágta a guillotine-szerű margóvágóval.

SZÖVEGES (KIFEJTENDŐ) FELADATOK

I. Színházelméleti kérdés feldolgozása

1.) Fogalmazza meg és indokolja a színpadi kritika műfajának lehetséges szempontjait, céljait, hatásait! Írjon néhány soros, elemző jellegű kritikát egy szabadon választott előadásról!

Színházelméleti ismeret: 5 pont; Elemző kritika fogalmazása: 5 pont; összesen 10 pont adható.

A színpadi kritika lehetséges szempontjai:

1. A színházi előadás esztétikai jellemzőinek leírása és értelmezése
 - A színpadi szöveg,
 - A scenikai elemek (díszlet, világítás, hang, zene, bútor, kellék, jelmez),
 - A játéktípus,
 - A rendezés átfogó törekvése,
 - A színészi játék, a színészi eszközrendszer.

2. Az előadás hatásának, jelentőségének jellemzése

- Az előadás közvetlen hatása, sikere,
- Az előadás társadalmi, kulturális jelentősége,
- Az előadás szerepe a társulat, teátrum életében.

A színházi kritika célja lehet az előadás jelentőségének, értékének, az alkotói gárda művészi teljesítményének méltatása, valamint az érdeklődő közönség tájékoztatása, a produkció értékelése és ajánlása.

Az írás valósítsa meg a választott előadás értékeinek, esetleges gyengéinek felmutatását, a vizsgálat, elemzés, leírás, indoklás eszközeivel.

2.) Választása alapján, ismertesse egy jelentős hazai teátrum történetének főbb mozzanatait, jelenlegi művészi céljait, műsortervét, alkotói közösségét, néhány jelentős előadását!

Színház történelmi ismeret: 5 pont; Kortárs színházművészeti tájékozottság: 5 pont; összesen 10 pont adható.

A kérdésben megfogalmazott szempontok alapján történő ismertetés valamennyi helytálló tartalmi eleme elfogadható.

Pl. Kaposvári Csiky Gergely Színház

A *Csiky Gergely Színház* (egykori nevén: Nemzeti Színház) Csiky Gergelyről (1842–1891) kapta nevét, aki drámaíró, műfordító, a Kisfaludy Társaság másodtitkára valamint a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja volt. A teátrum épülete a magyarországi szecessziós építészet kiemelkedő alkotása. Az épület 1911-ben nyitotta meg kapuit A cigánybáró című operettel, majd négy évtizeden át – *befogadó színházként* – különböző vidéki társulatok átmeneti otthonául szolgált.

Az ötvenes évek közepén a politikai vezetés döntése alapján, Kaposváron *önálló társulat alakulhatott*. 1955. október 15-én, Huszka Jenő: Szép juhásznő c. operettjének

díszelőadásával indult a társulat története. Az elkövetkező évtizedben jelentős rendezők (*dr. Németh Antal, Horváth Jenő, Sándor János*) dolgoztak itt.

A teátrum az 1970-es évek elejétől *a magyar színházi élet meghatározó társulatává*, a másfél évtizeddel korábban világszerte kibontakozó színházi megújulás folytatójává, eredményeinek adaptálójává vált (Mihályi Gábor: Kaposvár-jelenség). A *Komor István, Zsámbéki Gábor, később Babarczy László által vezetett színház fokozatosan az érdeklődés középpontjába került*. Így történhetett, hogy – szinte egyetlen vidéki színésznőként – Olsavszky Éva Kossuth-díjat kapott. Legnagyobb sikereit Sütő András Egy lócsiszar virágvasárnapja c. művével, Csehov Ivanovjával, Ödön von Horváth Mesél a bécsi erdőjével aratta. Több gyermek előadása is országosan ismertté vált, elsősorban a televízió közvetítések hatására.

1978-ban a politikai és színházi felső vezetés a hosszú évek óta stagnáló budapesti Nemzeti Színház megújítása érdekében az eredményesen működő vidéki színházi műhely vezető művészeit szerződtette. A kísérlet nem sikerült, 1982-ben kiváltak a Nemzetiből a megújításra érkező művészek, lehetőséget kaptak azonban egy új önálló társulat létrehozására (budapesti Katona József Színház).

Az átszervezés eredményeként, két év alatt a kaposvári társulat szinte teljesen kicserélődött, de a 2007-ig igazgató Babarczy László, valamint Ascher Tamás főrendező vezetésével, újra talpra állt, sok esetben a korábbinál is nagyobb művészi és közönségsikereket ért el. (pl.: Shakespeare: Szeget szeggel, Gombrowicz: Esküvő, Molière: Don Juan, Arden: Élnek, mint a disznók, Rowley–Middleton: Átváltozások, Bulgakov: A Mester és Margarita, Orwell–Hall: Állatfarm, Molière: Mizantróp). Ekkor erősítette a társulatot többek között Balkay Géza, Básti Juli, Máté Gábor, Bezerédi Zoltán, Ács János és Mohácsi János rendezők, később Kulka János, Börcsök Enikő. Számos kiváló előadása közül is kiemelkedett a Marat halála. Peter Weiss darabját 1981. december 8-án mutatták be. 1982-ben a BITEF nemzetközi fesztiválon mind a három kiosztható díjat a kaposváriaknak adták át. A legendás előadásra külön buszokkal érkeztek a teátrum rajongói. Egy budapesti vendégjáték alkalmával például rendőrerkordon védte a Vígszínházat a jegyre áhítozó nézők rohamától.

A teátrumot 2010-től hat éven át Rátóti Zoltán vezette, aki – részben a Kaposvári Egyetemen végzett színészekkel – frissítette fel a társulatot. vezetésével új törekvések (pl. Opera-beavató, Nyílt nap), valamint a zenés műfajok (operett, zenés játék, musical) rendszeres műsorra tűzése valósult meg. Az épület három évig felújítás alatt állt, ám 2019 őszén újra megnyitotta kapuit.

3.) Felkérést kap egy kortárs drámai mű színpadra állítására. Tervezze meg a próbafolyamatot! Határozza meg az egyes próbaszakaszok várható idejét, tartalmát, célját, jellemzőit! Ismertesse a produkció munkafolyamataiban közreműködő színházi alkotók, munkatársak feladatkörét!

A próbafolyamat szakaszainak meghatározása: 5 pont; az alkotók, munkatársak feladatkörének ismertetése: 5 pont; összesen 10 pont adható.

Az előadás valamennyi alkotó és meghatározó tényezőjét a rendező hangolja össze. A színház művészeti vezetőjével, igazgatójával egyeztetve kijelöli az előadás alapját képező irodalmi anyagot és az előadás résztvevőit (szereposztás, stáblista). A dramaturg elkészíti a szövegpéldányt, a díszlet- és jelmeztervező pedig a szcenikai kereteket.

Az akár több hónapig tartó előkészítő szakaszt a próbafolyamat követi.

Olvasó és visszaolvasó próbák (1–2 próba). Előbbi esetében a rendező olvassa fel az alkotótársai előtt a szöveget, kiemelve saját értelmezésének lényeges pontjait. A próba

célja, hogy a darab egészére vonatkozó rendezői felfogás megfogalmazódjék. Utóbbi során már a színészek olvassák fel a darabot az előzőekben kapott értelmezés alapján.

Asztali, elemző próbák (kb. 4–8 próba) szolgálnak a darab szövegének közös elemzésére, amelyet a rendező szükség szerint a főbb szereplőkkel együtt végez el.

Rendelkező próba (kb. 1 próbahét) során a rendező jelenetről jelenetre haladva jelöli ki a jelentős mozgásokat, állítja be a színpadi helyzetek kereteit. A szereplőkön kívül jelen vannak a sűgő, az ügyelő, a színpadmester, a bútoros, a kellékes, a fővilágosító, a hangtechnikus, hogy mindnyájan megkaphassák a pontos és szakmájukat érintő utasításokat.

Emlékpróbák (kb. 3 próbahét) folyamatában alakul ki az előadás színpadi formája, zajlik a színészi szerepépítés.

Összpróbák (kb. 1 próbahét) hivatottak egybekapcsolni az emlékpróbákon kiérlelt színészi alakításokat a játékkeret, az alakítást környező színpadi világ egészével. A próbák felvonásonként, jelzett vagy végleges scenikai apparátus feltételrendszerén belül, valamennyi résztvevő (teljes technikai személyzet: díszítők világosítók, hangosítók, kellékes, fodrász stb.) bevonásával zajlanak.

Házi főpróbák alkalmával jelenik meg előadásszerű működésben a scenikai apparátus egésze. *Nyilvános főpróba* zárja le a próbafolyamatot, amelyben először találkozik közönséggel az alkotók kollektívája.

II. Színháztörténeti folyamat, korszak jellemzése – Drámai mű elemzése

1.) Lehetősége nyílik színpadra állítani az utóbbi másfél évszázad világirodalmának egyik jelentős drámáját. Jelölje meg, majd elemezze a drámát, a színpadi viszonyok alapján, jellemezze főbb szereplőit! Ismertesse az egyik jelenet színpadra állításának tervét, a szereplők szándékait és színpadi cselekvéseit! Jelezze a jelenet elképzelt díszletét, jelmezét, játéktílusát!

(A dráma elemzése: 10 pont; Színpadi elképzelés kifejtése: 10 pont.)

Drámai mű elemzése: Pl. *Arthur Miller: Az ügynök halála*

„Magánbeszélgetések két felvonásban, s egy rekviem”. Arthur Miller drámájának – a szerzőtől származó – szokatlan műfaji besorolása pontosan jelzi a 20. század derekától kibontakozó amerikai dráma legfőbb sajátosságát, a mindennapi kisemberek magánéletének valószerű dialógusokba formált megjelenítését. A 19. század végének polgári drámája indította el a folyamatot, amelyben az új típusú drámai hősök cselekvési lehetőségei magánéletükre szűkülnek le. Pusztán saját személyiségük fölött rendelkezhetnek, s e fölött sem igazán, hiszen magatartásukat, sőt szemléletüket is a társadalmi normatíva határozza meg.

Az ormótlan táskáit cipelő, megtört tekintetű és tartású ügynök alakja jelképpé vált az utóbbi fél évszázad színjátszásában. Hogy valójában mit rejtenek a táskák? Mivel kereskedik Willy? Nem derül ki a darab során. Leginkább saját életével, hiszen a legújabb kor kisemberének drámai felismerése éppen ez: minden eladó, a személyiség is. „Kapható vagyok, Willy!” – tör fel a keserűség Biffből a darab *tetőpontján*. És aki nem tud érvényesülni, azaz eladni magát, az elbukik. „Willy Loman megszegte az egyetlen törvényt, amelynek szellemét betartva elviselhető, sőt elképzeltető az élet; ez a törvény pedig úgy szól, hogy aki elbukik a társadalomban és az üzleti életben, annak élni sincs joga” – összegzi hőse kálváriáját Miller.

Az élethazugságaihoz mániákusan ragaszkodó Willy képtelen rá, hogy megváltoztassa életét, s a drámai tetőpontra úgy dönt, eldobja azt. Mégsem öngyilkossága, hanem annak értelmetlensége avatja tragikus hőssé. A *Rekviem végkifejletében* Lindából megkönnyebbülten szakad fel a keserű végítélet: „Szabadok vagyunk, függetlenek!”

Willy képtelen beteljesíteni az érvényesülés kötelező életprogramjának parancsát, ami nemcsak egzisztenciális biztonságát, de társadalmi megbecsülését, sőt szerettei elismerését is kívánaná, azaz értékes emberré tenné. Így képzeletében teremti meg saját sikeres és elismerésre méltó pályaképét, annak szimbólumaival együtt. Álomvilágában újra és újra felbukkan a bátyja, Ben, az amerikai álom megtestesítője, Willy ellenpólusa. Önáltatását idősebb, tehetségesebb fiára, a hosszú idő után hazatért Biffre is kiterjeszti. Illuzórikus pályát szán a fiúnak, aki képtelen teljesíteni a túlméretezett feladatokat, élete vakvágányra kerül. Ő azonban képes szembesülni saját maga és apja jelentéktelenségével, s ez okozza a darabon végig érezhető feszültséget kettejük között (*alapszituáció*).

Három egymást követő jelenetben bontakozik ki a *bonnyodalom*. Előbb Willy, később Biff illúziói foszlanak szét. A kiszolgált ügynököt elbocsátja cége, utóbbit nem is fogadja remélt munkaadója. Étteremben találkoznak apjukkal a fiúk. Ibsen analitikus technikájára emlékeztet a múltban elkövetett, de a jelen viszonyait is meghatározó vétség, a filmszerűen megidézett múltbéli jelenet (*flashback*), mikor az apja után utazó Biff rájön, hogy az ügynök megcsalja feleségét. A fiú talajtalan kallódó lesz, Willy pedig a leleplezés miatti lelkiismeret-furdalásból fakadó felfokozott szeretet okán szemléli Biffet oly erős kritikával. Már-már kitorne konfliktusuk, ám megérkeznek az odarendelt lányok.

Szembenállásuk – három felvonásnyi *késleltetés* után – végül a drámai tetőpontra robban ki. Ám Willyt már nem lehet kimozdítani maga teremtette álmvilágából, végleg elvesztette valóságérzékét.

Színpadai előadás részlet tervezése: A darab bármely jelenetének pontos *szöveg- és helyzetelemzésén* alapuló színpadai elképzelés elfogadható, amely tárgyalja a *szcenikai (díszlet, világítás, jelmez, esetleg hang, zene, bútor, kellék)* megvalósítást, a *játékstílust, a színpadai jelenet dramaturgiai szerepét*.

2.) Ismertesse az antik görög színházművészet sajátosságait! Elemezzen – dramaturgiai szempontok alapján – egy, a korszakban alkotott drámai művet! Vázolja a mű valamely jelenetének – Ön által elképzelt - színpadai megjelenítését!

(Színháztörténeti ismertetés: 7 pont; Drámai mű elemzése: 7 pont; Színpadai előadás részlet tervezése: 6 pont)

Színháztörténeti ismertetés: A görög fénykor egyetlen bő évszázad története: Athén város és az általa uralt területek szellemi, politikai fejlődésének, Peiszisztratosz uralmától (Kr. e. 561–527) a polisz, a peloponnészoszi háborúban elszenvedett, vereségéig (Kr. e. 405) tartó korszaka.

A Kr.e. 7. században a minden társadalmi réteg számára vonzó és népszerű Dionüszosznak (a kétszer született), a bor, a mámor, a féktelen életerő istenének tiszteletére rendezett szertartásaiból fejlődött ki a színjátszás. Szakrális jellegét őrzik az orkhesztra (táncter, a kar helye) terében jelzett thümelé (oltár), s a drámai anyag mítoszhoz kötődő témái egyaránt. Jellemző politikai, reprezentációs szerepe is. A korszak, társadalmi változásait taglalja, és modellként használja a *mitológia közismert történeteit* (thébai és trójai mondakör), így esélyt kínál a jelenségek sokoldalú szemléletére (szofista filozófia).

Az eksztatikus hangulatú, Dionüszoszt dicsőítő, *himnikus kardal*ból (dithürambosz) Theszpisz révén (Kr.e. 534) alakult ki a dráma. A dialógusra épülő műforma a drámai versenyek többnapos, tavasszal lebonyolított színházi fesztiváljain tökéletesedett. A virágkor kezdete: a perzsákon aratott győzelem. (Marathon, Kr. e. 490), a kiteljesedés Periklész hatalmának (Kr.e. 443 – 430) kora. A színházi előadás egyfajta „összművészeti” produkció, a zene, a tánc, a szöveg (időmértékes, jambikus) egységeként jelent meg. Fontos kiegészítője maradt a kultikus eredetű álarc, mely egyfelől jelezte a karaktert, másfelől lehetővé tette több szerep eljátszását a színész számára.

A *színházépületeket*, kihasználva a természeti adottságokat, domboldalakra (a Kr.e. 4 századtól már kőből, korábban fából) építették. A lépcsőzetesen kialakított nézőterű (theatron) színházak gyakran húszezer ember befogadására is alkalmasak. A kör alakú orkhesztra mögött építették fel a szkénét, mely kezdetben öltözőül és kelléktárul szolgáló sátor, később palotát mintázó, állandó díszletté alakul. Színpadai gépezetek: mechané (emelő), enkükléma (gördülő emelvény) mellett használtak tipikus jelmezeket (pásztor, király) és kötelező kellékeket (bot, jogar), valamint saruszerű, a hellenizmus korában magasztalt talpú kothornoszt.

A drámai versenyek költségeit, beleértve a szegények napidíját és a színészek honoráriumát, az állam, és az általa felkért polgárok (khorégoszok) fedezték. Állami megbízást kapott a tíz – pártatlan – versenybíró is. Az egy-egy tetralógiát (három tragédia

és egy szatírxjáték) színpadra állító három tragédiász, valamint az egy-egy komédiával nevező öt komédiáíró vetélkedését díszes felvonulás, s a polisz tíz kerületének kardalai vezették fel. A virágkor századában hozzátéve ezer drámai művet mutattak be, ám a tragikus triász alkotóitól mindössze harminchárom maradt fenn.

Drámai mű elemzése: Pl. *Oidipusz király* Kr.e. 420 körül került színpadra – általános szokás szerint a szerző irányításával – Szophoklész legismertebb, s talán legtökéletesebb felépítésű tragédiája. Oidipusz jól ismert mítoszából (thébai mondanakör) fogalmazta meg, pályája csúcsára érve, a tragédia műfajának analitikus technikájú alaptípusát. Szophoklész tragédiája a klasszikus drámaszerkesztés elvei szerint épül, kardalok tagolják a szöveget (protagonisztész = szerzői bevezető, expozíció, parodosz = kar bevonulása, sztaszimon = álló kardal, exodosz = kivonulás). Terjedelmük és drámai erejük eredetileg jelentősebb, mint az epeiszodionokból (közbevetés) kialakult dialógusoknak, ám a műfaj fejlődése során utóbbi előnyére változik meg a fenti arány.

A cselekmény *középpontos szerkesztésű*, a címszereplő múltjának tartalma és ennek felszínre kerülése határozza meg a darab viszonyrendszerét, a fő- és a mellékalakok kapcsolatait. Oidipusz tragédiája az *analitikus drámamodell* alaptípusa. Sajátos időszervezet biztosít dramaturgiai feszültséget e drámaformának: a jelenben előre haladó cselekménymozgások során fokozatosan tárul fel a múlt. Végül, a drámai tetőponton (klimax) teljes tartalmában felszínre kerül az elkövetett drámai vétség (hübrisz), s ez alapjaiban változtatja meg a szereplők addigi viszonyrendszerét.

Az analitikus technika révén *önismereti dráma* zajlik: a főhős a cselekmény során ismeri meg saját személyiségét, szembesül múltjával, s éli át a tragikus *sorsfordulatot* (peripeteia), amelynek hatását fokozza: minden elképzelhető megtett, hogy elkerülje jövendőlt bűneit. Előre tudott, mégis elháríthatatlan *katasztrófa* bontakozik ki. Címszereplője egyszerre elkövetője és áldozata a feltárolt múltnak. A végzet, jóslatokban megmutatkozó rendelése tehetetlen bábként irányítja az embert. Küzdelme legfeljebb a sorsszerűség megismerésére, de nem megváltoztatására irányulhat. Szophoklész komor példázataiban illuzórikusnak tűnik az életpályáját alakítani akaró szabad emberi cselekvés.

Oidipusz a közösség érdekében hozott elhatározása (a Thébát sújtó járvány megállítása) indítja el a cselekményt. A *bonyodalom* első szakasza a Teiresziással folytatott dialógus során felsejlik a várható katasztrófa. A megismert részletek lassan kerek történeté formálódnak, a cselekmény a krízis fordulóponthoz ér, Oidipusz a tragikus valóság elfedésének utolsó lehetőségét utasítja el. Bár az igazságot megsejtő Iokaszté megpróbálja szándékától eltéríteni, makacs megismerési vágya képtelen a megalkuvásra. Morális elkötelezettségével előidéz a katasztrófát. Miután megismeri az isteni jóslatokat igazoló múltját, beteljesíti azt, anyja holtteste mellett megvakítja magát. A drámai végkifejletben a megértő kar előtt megtörtén kéri Kreont, az új királyt, engedje vak száműzöttként szenvedni hátralévő életében.

Színpadi előadás részlet tervezése Pl. az alábbiakban vázolt dramaturgiai elemzés alapján valamely jelenet színpadra tervezése (*rendezői szándék- megvalósuló színpadi viszonyok, díszlet-játéktér és színpadkép, akusztikus hatások stb.*).

3.) Elemezze drámaelméleti szempontok alapján Az ember tragédiáját! Ismertesse a mű Nemzeti Színházban színpadra került jelentős bemutatóinak (legalább három jelentős előadás) alkotóit! Vázzolja elképzeléseit a drámai költemény valamely színének színpadi megvalósítására vonatkozóan!

Drámai mű elemzése: 7 pont; Színháztörténeti ismertetés: 7 pont; Színpadi előadás részlet tervezése: 6 pont; összesen 20 pont

Drámai mű elemzése: A drámai költemény - Madách maga is így határozta meg művét – előképekül a középkori misztérium- és moralitásjátékok, valamint Dante Commediája tekinthető, mintájául pedig Goethe Faustja. A XIX. században kialakult hagyományai szerint olyan nagy terjedelmű, verses formájú alkotás, amely szabad tér- és időkeret révén képes átfogóan tárgyalni az emberiség legáltalánosabb létkérdéseit.

A Tragédia alaptémája a mű ún. *történelmi színeiben* (IV.-XI.) végigvezetett eszmetörténeti kaland. A színek során felvetődő, majd (valamely "emberi gyöngye" okán) megsemmisülő koreszméket Ádám képviseli, többnyire kiemelkedő és jelképes szerepű történelmi személyiségek alakjában. A *hegeli történelemszemlélet* hármasságát is felhasználó (tézis – antitézis – szintézis) eszmetörténeti vizsgálódás a párizsi színben ér tetőpontjára. Az álom az álomban szerkezeti megoldása emeli ki a színben megfogalmazott – az egyiptomi, az athéni és a római képekben előkészített eszmék (szabadság, egyenlőség, testvériség) jelentőségét. Az eszmék feltűnése és bukása Madách korában és az elképzelt jövőben folytatódik tovább. Londonban megvásárolhatósággá válik a szabadság, a Falanszter egyenlősdije felszámolja az egyéniséget, az eszkimó-világ pedig csúfot űz a testvériségből. Az emberi létezés jobbítását célzó gondolatrendszer sorra megbuknak, Ádám menekülési kísérletei pedig megghiúsulnak, ezért kénytelen újra és újra és egyre keserűbben szembesülni az "örök emberi kérdéssel": mi céloom a világban?

Az élvezetek mómora (Róma) éppúgy zsákutcát jelent számára, mint a tudomány életidegensége (Prága). A Földet pedig fizikai korlátai (Az űr) vagy lelki kötelékei (XV. szín) miatt képtelen elhagyni a madáchi hős. Álomutazása végén maga is rádöbben az egyéni léte legfőbb igazságára: „A célt, tudom, még százszor el nem érem. / Mit sem tesz. A cél voltaképp mi is? / A cél, megszűnt a dicső csatának, / A cél halál, az élet küzdelem, / S az ember célja e küzdelem maga.” Ezt a gondolatot Az Űr zárószavai (XV. szín) az emberiség egészére kiterjesztik.

Az *eszmetörténeti áttekintés* mellett azonban meg kell említeni a Tragédia másik tematikus vonalát, a *szerelmi összetartozás* madáchi elemzését is. Éva karakterének folytonos átalakulása az emberpár állandó szerelmi színeváltozását eredményezi. A hősnő személyisége – ebből fakadóan – jóval színesebb, mint a tudásvágytól hajsolt, valamennyi nőalak iránt hasonlóan lelkesült Ádámé. A nőt és a férfit összefűző kapcsolat-típusok valóságos enciklopédiáját vázzolja Madách. A vágyakozó szerelemtől (Konstantinápoly) az anyagiakkal vagy hírnévvel megvásárolhatóig (London; Párizs), a lélektelen testiségtől (Róma) a hitvesi hűtlenségen át a hűségig (Prága; Athén) megannyi szerelmi forma elevenedik meg, míg végül eljutunk a harmóniát sugárzó utolsóig, a gyermekáldásban beteljesülő összetartozásig. Az emberi és emberfeletti világ kettőssége és szembeállása köré épített, *kétszintes drámaszerkezet*, mitikus keretszíneinek (I. – A mennyekben, II. – A paradicsomban, III. és XV. – Pálmafás vidék a paradicsomon kívül) középpontjában az Űr

és Lucifer konfliktusa áll. Előbbi a mechanikus rendet, utóbbi az értelmes diszharmóniát, a hiányt képviseli. Küzdelmük az emberiség történelmének síkján zajlik, és a záró színig nyitott, ekkor az Úr - a beteljesült szerelemben - hiánytalan egészteremt, s ezzel legyőzi ellenfelét. Lucifer, drámai harcában eszközül használja fel az emberpárt, és elpusztítását célozva láttatja Ádámval az emberiség történetének jelentős állomásait.

A műfaj jellemző technikai megoldása (*álom-dramaturgia*) ad keretet az időben és térben egymástól távoli történeti képek felsorakoztatására. A történelmi áttekintés előbb a historikus múltat múltat (IV. – Egyiptom, V. – Athén, VI. – Róma, VII. – Konstantinápoly, VIII. és X. – Prága, IX. – Párizs), majd a madáchi jelent (XI. – London), végül a mitikus jövőt (XII.– Falanszter, XIV.– Hóval és jéggel borított vidék) veszi szemügyre.

Színháztörténeti ismertetés Pl.: a Nemzeti Színház bemutatói 1859. február 17. és 1860. március 26. között született meg a dráma, az ősbemutatóra 1883. szeptember 21-én került sor a Nemzeti Színházban Paulay Ede rendezésében (Ádám: Nagy Imre, Éva: Jászai Mari, Lucifer: Gyenes László). A magyar drámát ezen a napon ünnepeljük, azóta is ez a legtöbbet játszott magyar színművünk. Ám voltak olyan időszakai a történelemnek, amikor nem volt kívánatos a madáchi gondolatok nyilvánossága. (1947-ben tartották a darab utolsó előadását a Nemzetiben, ezután hét évre betiltották).

A Nemzeti Színház műsorának állandó műsordarabja, jelentős előadásai a teátrumban: Hevesi Sándor rendezései: 1923, 1925, 1929, Németh Antal rendezései: 1937, 1939, 1942, Gellért Endre, Major Tamás, Marton Endre közös rendezése: 1955 Major Tamás rendezései: 1960, 1964, Vámos László rendezése: 1983. Iglódi István rendezése 1997.

Az új Nemzeti Színház nyitó előadása: 2002. március 15. rendező: Szikora János; Ádám: Szarvas József, Éva: Pap Vera, Lucifer: Alföldi Róbert);

2011. rendező: Alföldi Róbert; Ádám: Szatory Dávid, Éva: Tenki Réka, Lucifer: László Zsolt)

2018. rendező: Vidnyánszky Attila, az előadás egyik érdekessége, hogy Lucifer szövegeit több színész között osztotta fel a rendező, Éva: Ács Eszter, Ádám: Berettyán Sándor.

Színpadai előadás részlet tervezése: A darab bármely színének pontos szöveg- és helyzetelemzésén alapuló színpadai elképzelés elfogadható, amely tárgyalja a *szcenikai* (díszlet, világítás, hang, zene, bútor, kellék, jelmez) megvalósítást, a *játékstílust*, *színészvezetést*, a *színpadai jelenet dramaturgiai szerepét stb.*